

DECA I MEDIJSKI SADRŽAJI NOVIH TEHNOLOGIJA

Sažetak: Iako smo ponosni na mlade generacije zato što su sposobne da vladaju svetom novih tehnologija, to ne znači da su samim tim sposobni da čitaju medijske sadržaje. Danas smo svi u Srbiji svedoci kako informacione tehnologije simuliraju i supstituišu društvenu stvarnost. Ona postaje neuhvatljiva, uprkos činjenici da sve veći broj odraza stvarnosti imamo i na televiziji i na Internetu. Problem nas kao društva jeste u tome što mnogi, a naročito deca nisu svesna tog privida i simulacije. Savremena društva, sa novim tehnologijama i novim vidovima kulture, polako raskidaju sa pojedinim modernim formama života. Kompiutersko surfovanje po Internetu, konektovanje na društvene mreže i igranje video igara predstavlja novinu u ljudskim životima i jedno novo iskustvo iz virtuelnog sveta kakav prethodne generacije nisu mogle da zamisle. Vrlo je uzbudljivo što su deca sposobna da učestvuju u isprobavanju i kreiranju sadržaja koristeći nove tehnologije, ali to mora biti praćeno kritičkim promišljanjem onoga što rade. Stručna javnost iz oblasti medija, informatike i pedagogije, zajedno sa roditeljima i ostalim stejkholderima, polako pokazuje da postoji svest o tom problemu. Postmoderni društvo moraće intenzivno da traga za okvirom koji će istovremeno uobličiti razvoj brzine protoka informacija – od megabajta, preko gigabajta do nekoliko stotina terabajta, sa kvalitetom sadržaja tih informacija i medijskim opismenjavanjem dece koja treba da ih koriste.

Ključne reči: nove tehnologije, Internet, društvene mreže, masovni mediji, deca, postmoderni društvo

1. Uvod

Danas deca od najranijeg uzrasta svakodnevno koriste nove tehnologije i to otvara niz pitanja na koja roditelji, pedagozi i na kraju društvena zajednica pokušavaju da daju odgovore. Problem je što se nove tehnologije razvijaju mnogo bržim tempom, nego što stručnjaci zainteresovani za ovu oblast uspevaju da ispitaju sve njihove pozitivne i negativne uticaje na decu. Još nisu ni rezultati mnogobrojnih istraživanja u svetu, u vezi sa uticajem televizije na decu usaglašeni, a Internet je već dodatno okupirao mladu populaciju. Kao poseban segment novih tehnologija pojavili su se društveni mediji ili društvene mreže koje su za decu postale „biti ili ne biti“, te se Dekartova misao „mislim dakle postojim“ među pripadnicima novih generacija može konvertovati u „konektovan sam dakle postojim“ (Božić, 2012).

Može se zaključiti da je razvoj novih tehnologija i dečje ovladavanje novim tehnologijama u disproporcionalnom odnosu sa prevazilaženjem problema koji

nastaju konzumiranjem medijskih sadržaja iz istih. Dakle, na jednoj strani svedoci smo fascinantnog razvoja kompjutera, laptopova, ajpodova, mobilnih telefona, video igrice i raznih multimedijalnih gedžita, koji svi mogu 24 časa biti konektovani na Internet, Fejsbuk i druge društvene mreže i koji omogućavaju jedan paralelni život mladih u virtuelnom, sajber ili onlajn svetu, dok smo na drugoj strani istovremeno, svedoci pojavljivanja novih fenomena koji okupiraju postmoderno društvo, kao što su:

- Razvoj internet-tehnologija kao izuzetno važnog činioca ekonomskog rasta i napretka jedne zemlje;
- Sve veći broj dece na Internetu, što implicira razvoje mehanizama zaštite na Internetu od raznih vrsta zloupotreba;
- Sve masovnije konzumiranje medijskih poruka putem novih društvenih medija, što implicira medijsko opismenjavanje dece za tumačenje medijskih sadržaja;
- Internet kao podrška procesu globalizacije i kao oružje protiv iste.

Statistički podaci o broju priključaka Interneta u Srbiji, od 1.278.683 i broju korisnika Fejsbuka od 3.510.980, svojom zapanjujućom veličinom cifara govore nam da nema pomišljanja o bilo kakvoj „borbi“ protiv nove sajber armije, već da samo treba razmišljati o strategijama „marširanja“ kroz sajber prostore sa što većom dobrobiti po nas same kao pojedince, po našu decu i društvo u celini.

2. Novi mediji i postinformativno društvo

Novi mediji su širok pojam u medijskim studijama, koji se pojavio krajem 20. veka i koji se odnosi na pristup sadržajima po zahtevu bilo kada, bilo gde, putem bilo kog digitalnog uređaja, kao i na interaktivnu povratnu spregu korisnika, kreativno učešće i formiranje zajednice oko određenog medijskog sadržaja. Još jedna značajna stvar koju obećavaju novi mediji je i „demokratizacija“ stvaranja, objavljivanja, distribucije i konzumacije medijskog sadržaja. Sledeći aspekt novih medija je generisanje novih neuređenih sadržaja u realnom vremenu.

Većina tehnologija koje opisujemo terminom „novi mediji“, digitalne su tehnologije, koje obično karakteriše to da se njima rukuje, da su interaktivne, da se mogu umrežiti, kompresovati i spakovati na mali prostor. Neki od primera su: Internet, internet sajtovi, kompjuterski multimediji, video-igre, CD-ROM i DVD-diskovi. Novi mediji ne uključuju televizijske emisije, igrane filmove, časopise, knjige, niti publikacije na papiru – osim ako oni ne sadrže tehnologije koje omogućavaju digitalnu interakciju.

Informativno, postindustrijsko doba, donelo je sa sobom toliko toga da nismo ni primetili kako prelazimo u postinformativno doba. Industrijska epoha pružila je koncept masovne proizvodnje, a informativna epoha računara pružila je ekonomiju iste veličine, ali manje vezane za prostor i vreme (Negropont, 1998). Nove forme u elektronskoj komunikaciji: imejl, onlajn diskusije, čet, forumi, onlajn

zajednice, društvene mreže, izvršile su značajan uticaj na promene u ponašanju čoveka u poslednjih desetak godina nove tehnološke ere. Mediji su ušli u fazu demasifikacije, ili specijalizovanosti, te ih različiti visokofragmentirani segmenti populacije mogu konzumirati na različite načine (Hinić, 2004). U novom milenijumu, globalna mreža – Internet, postaje infrastruktura preko koje se odvijaju novi, ali i dosadašnji servisi iz starih PTT, radio i TV-sistema. Najnovije multimedijalne komunikacione servise najpre koriste samo zaljubljenici u nove tehnologije, a tek nakon sveobuhvatnog testiranja i usavršavanja, ovi servisi postaju standardni elementi opšte kulture globalnog komuniciranja (Pantović, Dinić, Starčević, 2002).

Internet je, za razliku od drugih oblika informacionih tehnologija, najviše napredovao u kombinovanju interpersonalne i masovne komunikacije i u kombinovanju jednosmernog i dvosmernog uticaja učesnika u komunikaciji. Mnoga istraživanja, među kojima je i istraživanje Centra za proučavanje informacionih tehnologija Beogradske otvorene škole, pokazuju da je Internet jedan od značajnih faktora koji utiče na pad gledanosti, slušanosti i čitanosti klasičnih medija. Ove studije su pokazale, subjektivnom ocenom ispitanika, da je Internetom najmanje pogođen telefon, zatim čitanje knjiga, a najviše štampa, radio i na prvom mestu televizija.

Nove medijske tehnologije donose nezaustavljive promene na tržištu medija. Internet postaje deo svakodnevice i zajedno sa mobilnim telefonima, ajpdovima, digitalnom televizijom i ostalim tehnološkim novitetima, menja način na koji doživljavamo medije i njihove sadržaje. Koliko nove tehnologije menjaju naše pojedinačne živote, isto toliko se promene odražavaju i na celokupnu ekonomsku, socijalnu i političku situaciju u svetu. Na globalnom planu beleže se promene u smislu porasta vrednosti medijskog i telekomunikacionog tržišta jer dolazi do ukрупnjavanja i koncentracije medijskog kapitala. Fragmentacija publike dovodi do toga da se gubi zajednička osnova za informisanje i ekonomski faktori sve više utiču na programske sadržaje. Fragmentiranje publike smanjuje tržište za reklamiranje proizvoda i publika je sve slobodnija u načinu dobijanja informacija.

Prenos multimedijalnih sadržaja preko Interneta u velikoj je ekspanziji i realne prognoze da će saobraćaj generisan prenosom podataka uskoro biti veći od telefonskog saobraćaja već su se obistinile.

Koliko god su vidljivi rezultati unapređenja života pojedinca i društva uopšte, očekivano je da svaka nova tehnologija, ili dar nauke, ima i svoju mračnu stranu. Biti digitalan znači suočiti se sa nizom slučajeva zloupotrebe intelektualnog vlasništva, ili invazije na sopstvenu privatnost. Digitalni vandalizam u vidu softverskog piratstva i krađe podataka je sve češći, a zatvaraju se i mnoga radna mesta zbog potpune automatizacije sistema (Negropont, 1998).

Mogućnost zloupotrebe dece na Internetu posebna je tema, ali i na tome stručnjaci ubrzano rade razvijajući aplikacije koje roditeljima omogućavaju da na kompjuteru blokiraju određene internet-sadržaje. Posebnu pažnju treba posvetiti edukaciji dece o korišćenju sadržaja na Internetu. Virtuelni svet Interneta ima mnogo draži i pored pozitivnih, ima i svoje negativne strane. Aktivna uloga

roditelja je ključni faktor u kanalisanju umerenog korišćenja Interneta i vaspitanja dece da je Internet „dobar sluga“, koji nam pomaže da brže i lakše dođemo do informacija, a ne „rđav gospodar“ našeg slobodnog vremena.

3. Internet u Srbiji

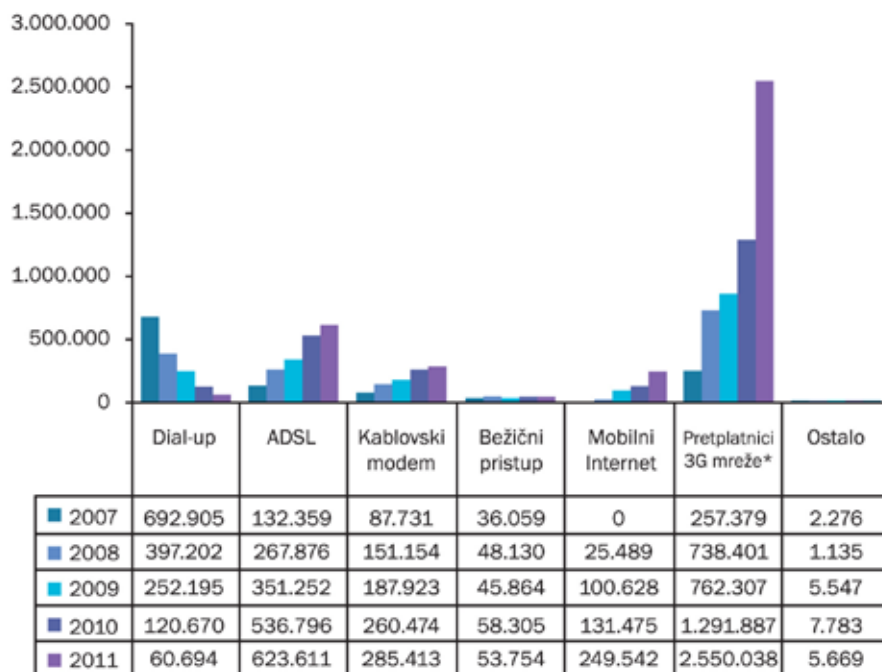
Zvanični izveštaj Republičke agencije za elektronske komunikacije Srbije, skraćeno RATEL, iz 2012 godine, u delu koji se bavi Internetom na samom početku kaže: „Korišćenje Interneta danas predstavlja nezamenljiv segment savremenog društva i efikasnu podršku razvoju informacionog društva. Internet tehnologije su jedan od izuzetno važnih činilaca ekonomskog rasta i napretka jedne zemlje. Prema različitim studijama koje su sprovedene u prethodnim godinama u svetu, a koje su se ticale odnosa širokopojasnog Interneta i BDP-a (bruto društvenog proizvoda), utvrđeno je da povećanje broja priključaka širokopojasnog pristupa Internetu direktno utiče na povećanje BDP-a. Da bi se na najbolji način iskoristio potencijal svih usluga koje pružaju nove digitalne tehnologije, a pre svega e-Ekonomija, e-Trgovina i e-Uprava, neophodno je svim privrednim društvima i svim građanima, obezbediti jeftin i jednostavan pristup telekomunikacionoj infrastrukturi, a naročito pristup širokopojasnom Internetu“.

Dok zvanične institucije u Srbiji poput RATEL-a iznose konkretne podatke o značaju Interneta za razvoj društva, na drugoj strani i dalje imamo jedan deo stručne javnosti i javnog mnjenja usmerenog ka novim tehnologijama koje ih optužuju za otuđenje među ljudima, mogućnosti zloupotrebe dece, razvoja bolesti zavisnosti od Interneta i niz drugih stvari koje negativno utiču na kvalitet naših života. Određivanje obima u kome nove tehnologije poboljšavaju ili smanjuju kvalitet života pojedinca, mora biti plod jednog ozbiljnijeg i kompleksnijeg istraživanja, za koje se može postaviti pitanje da li bi bilo opravdano ukoliko se zna da razvoj novih tehnologija i novih medija ne može ići unazad. Utopija je očekivati da će se neka država „otkačiti“ sa globalne svetske mreže, tj. Interneta, a pogotovo da će se njena kompletna omladina diskonektovati sa društvene mreže, tj. Fejsbuka. Rešenje je u edukaciji za korišćenje novih tehnologija i medijskom opismenjavanju za čitanje sadržaja novih medija, kako „digitalnih domorodaca“, tako i digitalnih „imigranata“.

Statistički podaci RATEL-a vezani za korišćenje Interneta u Srbiji takođe pokazuju da je broj Internet korisnika sve veći. Trend rasta Internet priključaka iz 2008. godine nastavio se i u 2011. godini i ukupan broj Internet priključaka iznosi 1,2 miliona, a krajnji korisnici Internet koriste u poslovne svrhe i za zabavu što podrazumeva sve obimniju razmenu podataka na mreži. Kaže se da je ukupni prihod od korišćenja usluga porastao za 10% i u 2011. godini iznosi 14,9 milijardi dinara. Ukupan broj Internet pretplatnika porastao je i sa upotrebom 3G mobilne mreže, pa ako na 1,2 miliona Internet priključaka dodamo i ovu vrstu korisnika, ukupan broj korisnika iznosi 3,8 miliona.

Slika 49. Raspodela broja pretplatnika prema načinu pristupa

Izvor: RATEL

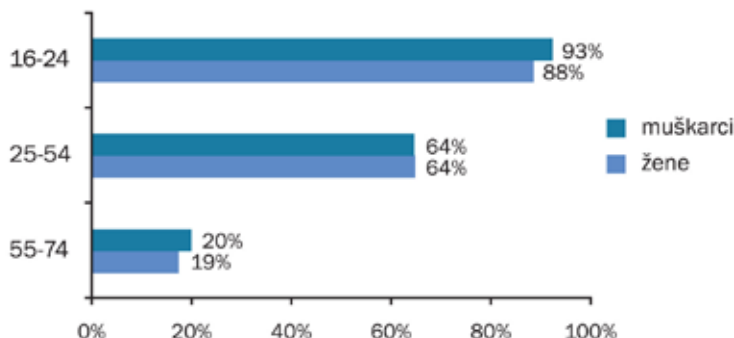

*Pretplatnici 3G mreže bez mobilnog Interneta

Slika 1. Prikaz RATEL-ovog broja korisnika Interneta prema načinu konektovanja

U Srbiji 41,2% domaćinstava poseduje Internet u 2011. godini. Istraživanje RATEL-a pokazalo je da se 42,2% stanovništva izjasnilo da je koristilo Internet u protekla tri meseca, ali vrlo je visok procenat i onih koji su odgovorili da nikada nisu koristili Internet – čak 53%. Za utehu je podatak da je procenat onih koji nikada nisu koristili Internet opao za 1,1% u 2011. godini, u odnosu na 2010. godinu. Međutim, ispitanici među korisnicima Interneta pokazuju da Internet u Srbiji svakodnevno koristi 80,4%, što je 1.900.000 lica. Zanimljiv je podatak da Internet najviše koriste lica sa srednjom školom, pa zatim sa višom ili visokom i na kraju sa osnovnim obrazovanjem. Veći je procenat korisnika Interneta među muškom populacijom, naročito u starosnoj grupi od 16 do 24 godine, gde je 4,3% više muškaraca korisnika Interneta. U 2011. godini, najviše se koristio Internet za društvene mreže Twitter i Fejsbuk, 77,8% korisnika Interneta, zatim slede kategorije vezane za učešće na profesionalnim mrežama i kreiranje profila, potom kategorije vezane za usluge putovanja i smeštaja, te informacije vezane za obrazovanje i kurseve, kao i za telefoniranje na Internetu, čitanje novina onlajn i na kraju za Internet bankarstvo i prodaju roba i usluga.

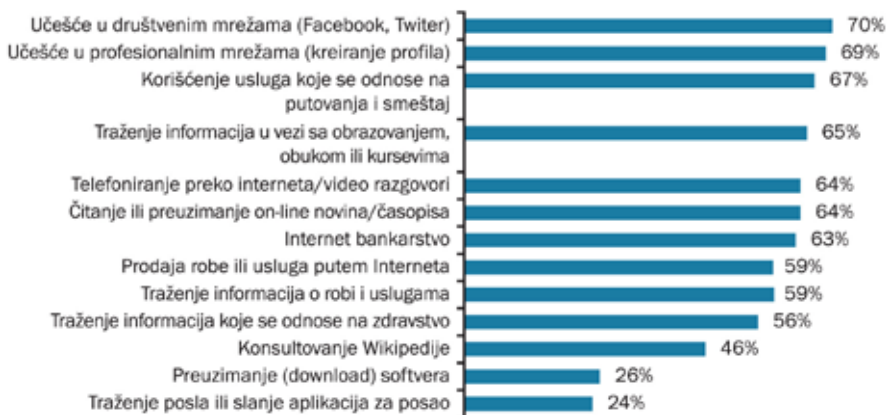
Slika 61. Korišćenje Interneta prema polu i starosti u poslednja 3 meseca
Izvor: Republički zavod za statistiku

Istraživanje pokazuje da čak 91,8% populacije starosti od 16-24 godine ima nalog na društvenim mrežama (Twitter i Facebook).

Slika 2. Najveći korisnici Interneta muškarci 16–24 godine prema RATEL-u

Slika 62. Tipovi korišćenja Interneta u privatne svrhe (poslednja 3 meseca)
Izvor: Republički zavod za statistiku

Slika 3. Internet u Srbiji se najviše koristi za društvene mreže prema RATEL-u

Kao što grafikon pokazuje, najveće je prisustvo Internet korisnika u Srbiji na društvenim mrežama, prema Socialbakers sajtu, namenjenom za monitoring na društvenim mrežama, gde se promene mogu pratiti u svakom momentu, Fejsbuk trenutno ima 3.387.360 otvorenih naloga u Srbiji.

Istraživanje koje je radio Centar za razvoj Interneta u aprilu 2012. godine, na uzorku od 1.239 korisnika Interneta, pokazuje da je prosečan aktivni korisnik Interneta starosti između 18 i 39 godina (75,7 %), od kojih je 27% studenata i čak 88% živi u gradskoj sredini. Prosečan ispitanik ove ankete na internetu provodi

više od tri sata dnevno, jednako sa posla i od kuće. Prema ovom istraživanju, Internet se uglavnom koristi za praćenje aktuelnih vesti i informisanje po raznim pitanjima, kao i za obrazovanje.

Od 955 miliona korisnika, koliko ima Fejsbuk, prema podacima koje je objavila Agencija Rojters ove godine, 5,6 miliona korisnika čine deca ispod 13 godina, kojoj bi trebalo da bude zabranjen pristup ovoj mreži. Međunarodna unija za telekomunikacije potvrdila je da 90% tinejdžera i mlađih maloletnika u EU koristi Internet i preko 60% dece i tinejdžera svakodnevno priča u čet sobama.

Međutim, pre samo tri godine, 2009. godine, objavljena su istraživanja u Srbiji koja su potvrdila da deca u osnovnim i srednjim školama provode malo i nekvalitetno vremena na Internetu, ali opet na prvom mestu je boravak na Fejsbuku. Tokom kampanje „Klikni bezbedno“, Ministarstvo za telekomunikacije i informaciono društvo sprovelo je istraživanje u 16 gradova u Srbiji u kome je učestvovalo 509 učenika. Rezultati su pokazali da deca uglavnom Internet koriste za zabavu (14%) i gledanje spotova (16%), dok 12% surfuje Internetom bez prethodnog plana. Kada je reč o zabavnim sadržajima, na prvom mestu je Fejsbuk, na kojem je nalog imalo otvoreno 73% ispitanika, dok je 21% imalo otvoren nalog na drugoj društvenoj mreži, MySpace.

Sva istraživanja koja se bave prisustvom dece na Internetu sa ciljem da za njih pronađu najbolje mehanizme bezbednosti, nude različite alatke za kontrolu i ograničenje pojedinim sadržajima, ali na kraju se uvek dolazi do zaključka da je jedini pravi način otvorena komunikacija između dece i roditelja, odnos međusobnog poverenja sa nastavnicima i zajednička edukacija svih korisnika Interneta.

Dok se gomilaju problemi vezani za prekomerni boravak dece u sajber svetu, poput: gojaznosti, kvarenja vida, zavisnosti od Interneta, otuđenja, izloženosti pedofiliji i drugim vrstama zloupotrebe i traže se načini da se to spreči i deca zaštite na najbolji mogući način, interesantno je istražiti i šta se to dešava u mozgovima dece – zašto su toliko opčinjeni novim medijima i šta im daje toliku prednost u savladavanju novih tehnologija u odnosu na starije generacije.

4. Digitalni domoroci

Termine kao što su: digitalni domoroci, ili urođenici, kao i digitalni imigranti, pridošlice, izbeglice, voajeri, često danas možemo sresti u tekstovima koji se bave istraživanjem novih tehnologija. Među prvima, termin digitalne pridošlice i digitalni urođenici uveo je Mark Prenski (Marc Prensky) 2001. godine, u svom radu „Digitalni urođenici, digitalne pridošlice“. U delu je opsao situaciju u školstvu, kao sistem koji se sastoji od učenika – digitalnih urođenika, osoba koje su odrasle s tehnologijom i nastavnika – digitalnih pridošlica, osoba koje su odrasle pre digitalnog doba, pa su u digitalnom svetu – pridošlice (imigranti). Nekoliko godina kasnije, uvedena su još dva termina: digitalne izbeglice i digitalni voajeri (Fryer, 2006). Digitalne izbeglice predstavljene su kao: „starije osobe koje će radije bežati

nego da se integrišu u urođeničku (digitalnu) kulturu“. Za razliku od digitalnih izbeglica, digitalni voajeri (Abram, 2006) svesni su svih tekovina novih tehnologija i Interneta, ali ih lično nisu iskusili.

Za digitalne urođenike, Prenski kaže da su navikli da ubrzano primaju informacije, da vole paralelno da obrađuju i rade nekoliko poslova istovremeno, više vole da slike prethode tekstu, nego obratno. Skloniji su nasumičnom pristupu, kao u hipertekstu, najbolje rade u internetskom okruženju. Uživaju u trenutnim zadovoljstvima i čestim nagradama i skloniji su igrama nego ozbiljnom radu.

Iako je starijim generacijama teško da razumeju opčinjenost dece novim tehnologijama i savladavanje istih bez i najmanjih problema, stručnjaci neurouke, Geri Smol i Gigi Vorgan, tvrde da ćemo svi mi preživeti tehnološko prilagođavanje modernog uma tj. da današnji tehnološki i digitalni napredak utiče na naše mozgove tako da oni evoluiraju brzinom kao nikada do sada, a naročito mozgovi dece koji brže uče nove veštine nego odrasli mozak sa skraćenim sinapsama.

Proces uspostavljanja neuronskih veza u mozgovima počinje u uzrastu odojčeta i nastavlja se tokom naših života. Mladi um je kao novi računar na kome je instalirano nekoliko osnovnih programa pri čemu je na hard disku ostalo mnogo mesta za dodatne informacije. Ti mladi i prilagodljivi mozgovi razvijaju prečice da bi pristupili informacijama. Te prečice predstavljaju nove neuronske putanje koje se uspostavljaju (Smol, Vorgan, 2008).

Ove nove neuronske putanje, koje se uspostavljaju kod mladih, takozvanih digitalnih domorodaca, dok ovladavaju novim tehnologijama, predstavljaju ključnu diferencijaciju u odnosu na mozgove digitalnih imigranata, koji su u eru kompjutera i interneta zakoračili kao odrasli i čiji je osnovni sklop mozga izgrađen u vreme kada je neposredna socijalna interakcija bila pravilo. Jedno od prvih zapažanja naučnika Gerija Smola i Gigija Vorgana odnosi se na sledeću činjenicu: kako mozak evoluirao i pomera svoj fokus ka novim tehnološkim veštinama, tako se on odvajala od fundamentalnih socijalnih veština, kao što su čitanje facijalne ekspresije tokom razgovora ili shvatanja emocionalnog konteksta suptilnih gestova. Što više vremena deca provode za računarom, to više slabi neuronski sklop mozga koji kontroliše ljudski kontakt i smanjuje se sposobnost socijalnih interakcija, postoji mogućnost pogrešne interpretacije i sve je manja sposobnost da se uoče suptilne neverbalne poruke.

U ovakvoj situaciji, običan čovek koji je svedok nezaustavljivog tehnološkog razvoja u postmodernom društvu, može imati utisak da je to nešto sa čim pojedinac ne može da se nosi u smislu savladavanja novih tehnologija, tumačenja medijskih poruka istih, odupiranja negativnim uticajima na sopstveni mozak, život i okruženje. Umirujuće rešenje koje nude Smol i Vorgan leži u objašnjenju da ne moramo svi da budemo tehnozombiji, niti da bacimo računare i vratimo se na pisanje rukom već bi trebalo da pomognemo svojim mozgovima da se prilagode i postignu uspeh u ovom tehnološkom okruženju koje se sve brže razvija. Poruka koju oni šalju pojedincima – „Preuzmite kontrolu nad evolucijom svog mozga“, vrlo je slična poruci Džejmisa Potera: „Prebacite kontrolu sa medija na sebe“,

kao ključnom momentu medijskog opismenjavanja ljudi. Prva poruka poručuje da čovek može bolje spoznati kako se njegov sopstveni mozak prilagođava visokotehnološkoj revoluciji i da on sam može preuzeti kontrolu nad svojim nervnim sklopovima tako što će svesno odlučivati koliko će i kako izlagati svoj mozak tehnologiji. Vrlo je bitno da se očuva i tradicionalna, oflajn komunikacija, i da se paralelno sa ovladavanjem novim tehnologijama očuvaju socijalne veštine i humanost. Tako se čovekove sinaptičke reakcije mogu oblikovati u njegovu korist i može se bezbolno proći kroz tehnološko prilagođavanje modernog uma.

Kada čovek odluči koliko i kako će izlagati svoj mozak tehnologiji, kao logičan sled može se nastaviti „reprogramiranje sopstvene mentalne šifre“, o kojoj Džejms Poter piše kao o najboljem načinu da čovek, ako već ne može da utiče na to koje će se medijske poruke plasirati javnosti, može uticati na to koje će poruke njegova mentalna šifra da propusti, a da one budu u skladu sa njegovim sopstvenim ciljevima i željama i da pozitivno utiču na njegov kvalitet života.

Najveću evoluciju u razvoju mozga naučnici su zabeležili kada je pračovek otkrio oruđe za rad, a sada Smol i Vorgan tvrde da se najveći evolutivni pomak u razvoju mozga napravio samo u jednoj jedinoj generaciji, zahvaljujući novim tehnologijama. Taj podatak je još fascinantniji ukoliko se zna sva složenost ovog organa, od vitalnog značaja za život čoveka. U njemu je smešteno oko sto milijardi ćelija, koje čine sivu masu mozga. Sive ćelije imaju nastavke ili nervna vlakna koje čine belu masu mozga, preko koje ćelije međusobno komuniciraju. Procenjuje se da broj tih međućelijskih veza iznosi milion puta jedna milijarda i da je bilo potrebno oko milion godina da ljudski mozak evoluirao do ove tačke. Zbog te činjenice se upravo apostrofirao podatak da je visokotehnološka evolucija toliko značajna, jer se desila u samo nekoliko decenija, a ne tokom milenijuma. To znači da se mozak tinejdžera prilagođava naprednijem stanju, dok istovremeno uči da prenosi podatke na svoj novi ajpod, dopisuje se preko laptopa, priča mobilnim telefonom i pregleda svoje beleške iz škole, u mozgu se proizvode neurotransmiteri, razvijajući dendrite i oblikujući nove sinapse. Ovakva vrsta oblikovanja mozga, koja se odvija iz trena u tren i iz dana u dan, kao odgovor na okruženje, konačno će uticati na buduće generacije kroz evolutivne promene (Smol, Vorgan, 2008).

Razvija se bolja sposobnost da se brzo pregleda velika količina informacija i mentalni filteri se maksimalno ubrzavaju i ljudi su u stanju da se nose sa ogromnom količinom informacija, koje se iz trena u tren pojavljuju na našim mentalnim ekranima i nestaju (Smol, Vorgan, 2008).

5. Nove tehnologije – novi problemi i nova rešenja

Razvoj Interneta kao globalnog fenomena koji danas ima više od milijardu korisnika doveo je do toga da je Internet danas najpopularniji sistem masovne komunikacije na koji se oslanjaju sve nove tehnologije. On donosi niz koristi koje se ogledaju u dostupnosti ogromne količine najraznovrsnijih informacija i mo-

gućnosti komunikacije. Međutim, Internet donosi i niz opasnosti, s obzirom na to da pruža mogućnosti sakrivanja identiteta, lažnog predstavljanja, sakrivanja lokacije sa koje se preuzima određena radnja. Zbog toga je neophodna neprestana edukacija korisnika novih tehnologija, posebno dece, kako bi se zaštitila od svih rizika. Iako su mladi tehnološki vrlo pismeni, često nisu svesni svih opasnosti i rizika u koje se upuštaju surfujući sajber prostorima, kao što često nisu svesni uticaja medijskih poruka koje im se permanentno plasiraju putem novih tehnologija i utiču na izgradnju njihovog sistema vrednosti, stila života, na to šta jedu, kako se oblače, da li se bave sportom, koju političku opciju simpatišu i na niz drugih stvari.

Mlade generacije koje rastu sa novim tehnologijama i nazivamo ih digitalnim domorocima ili urođenicima, posebno je potrebno medijski opismeniti.

Medijsko opismenjavanje počinje u najranijem uzrastu i traje tokom čitavog života. Ono podrazumeva različite segmente, koji se mogu zasebno proučavati, a to su: uticaj medijskih sadržaja kao važan način razumevanja posledica izloženosti medijima; tehnološko medijsko opismenjavanje: informatizacija i kompjuterizacija; nivoi medijske pismenosti; školovanje stručnih kadrova iz oblasti medija; stvaranje kurikuluma za predmet medijske pismenosti; koncepti medijske pismenosti u pojedinačnim zemljama. Medijska pismenost znači učiti o svim medijima – štampi, radiju, televiziji i Internetu, o njihovoj istoriji, produkcijskim i ekonomskim načelima funkcionisanja, vlasničkoj strukturi, kontroli medija i posledicama svega toga.

U okviru medijskog opismenjavanja, koje je dug i kompleksan proces, može se sprovesti niz konkretnih aktivnosti, koje će doprineti što boljem razumevanju medijskih poruka, pametnijoj i bezbednijoj upotrebi Interneta i većim efektima na obrazovanje i kvalitet života mladih ljudi. Među konkretnim aktivnostima, preporučuju se na prvom mestu: otvorena komunikacija i saradnja sa roditeljima, zatim upućivanje na društvene mreže prilagođene za decu i postavljanje različitih vrsta kontrola i zaštita na Internetu i niz drugih mera. U Srbiji je 2010. godine, u okviru kampanje „Klikni bezbedno“, Ministarstvo za telekomunikacije i informaciono društvo sprovelo edukacije psihologa, pedagoga i saveta roditelja na temu bezbedne upotrebe Interneta.

Uglavnom se svi stručnjaci slažu da potpuno efikasan sistem zaštite dece na Internetu ne postoji. Zabrana upotrebe kompjutera deci nije dobra pedagoška mera, već je mnogo efikasnije da roditelj sedi pored deteta dok ono surfuje ili da im se ponudi softver sa specijalizovanim veb-čitačima za decu, koji predstavljaju čitav jedan zatvoreni svet koji je napravljen tako da bude siguran za decu, a da im se dopusti da donekle surfuju Internetom. Ovakvi programi su vrlo privlačni za decu, jer su šareni, sa puno zvučnih efekata i dosta sadržaja, ali pristup izvan propisanih sadržaja je nemoguć. Kao što roditelji sami, ili uz pomoć eksperta mogu napraviti, crne i bele liste, tj. liste poželjnih i nepoželjnih sajtova, tako mogu koristiti i takozvane Parental Control programe, koji dozvoljavaju da se definiše u kom vremenskom periodu i u koje doba dana dete može koristiti kompjuter, a aktivnosti deteta mogu da se beleže u log-fajlovima, pa se može proveriti i naknadno šta je sve dete radilo.

Tabele 1. i 2. prikazuju nekoliko veb čitača za decu i programa za roditeljsku kontrolu¹

Najpoznatiji Web čitači za decu		
Naziv programa	Adresa	Cena
Buddy Browser	www.buddybrowser.com	Besplatan
PikLuk	pikluk.com	Besplatan
My Kids Browser	www.mykidsbrowser.com	30 dolara
KidZui	www.kidzui.com	besplatan
AT Kid Browser	at-kids-browser.smartcode.com	30 dolara
Kido'z	kidoz.net	besplatan
KidRocket	kidrocket.org	besplatan
Club penguin	www.clubpenguin.com	besplatan
Webkinz	www.webkinz.com	besplatan
McGruff Kid Safe Web Browser	www.mcgruffbrowser.com	besplatan
KidSurf	www.kid-surf.com	besplatan
Shrek Browser	www.shrekbrowser.com	7 dolara

Najpoznatiji programi za roditeljsku kontrolu		
Naziv programa	Adresa	Cena
Net Nanny	www.netnanny.com	30 dolara
CyberPatrol Parental Controls	www.cyberpatrol.com	40 dolara
Safe Eyes	www.safeeyes.com.au	50 dolara
PC Tattletale	www.pctattletale.com	50 dolara
SentryPC	www.sentrypc.com	50 dolara
KidsWatch	www.kidswatch.com	50 dolara
Sentry Parental Controls: Total Family Protection	www.sentryparentalcontrols.com	4 dolara mesečno
Time Sheriff	www.refog.com/timesheriff	30 dolara
WebWatcher	www.webwatchernow.com	97 dolara
Time Boss	nicekit.com	35 dolara

Mnoga deca gotovo da ne prave razliku između stvarnog i onlajn života i pored postojanja brojnih društvenih sajtova namenjenih deci, koriste i socijalne sajtove dizajnirane za odrasle, kao što su: You Tube, Windows Live Spaces, Facebook, Twitter i sl. Deca uglavnom i sajtove za odrasle koriste za časkanje, igranje igara, postavljanje i pregledanje fotografija i video zapisa, postavljanje članaka na blogu i svog profila na mreži. Sve te informacije koje deca ostavljaju o sebi mogu ih učiniti metom psihološke manipulacije, sajber maltretiranja i internet predatora – onih korisnika Interneta koji su spremni na seksualnu zloupotrebu dece.

Kompjuteri su postali neodvojivi deo života dece i unapredili su njihov život i razvoj u mnogo čemu. Međutim, postoje i negativni efekti rada dece na kompjuteru i odnose se pre svega na: gojaznost dece, zbog odsustva fizičke aktivnosti i dugotrajnog sedenja; poremećaj vida – iako na ovo najviše uticaja imaju genet-

¹ Tabele 1. i 2. prikazuju nekoliko veb čitača za decu i programa za roditeljsku kontrolu, preuzeto od Bubanja. B., 2010. OnK-Line, *Svet kompjutera*, Dostupno na: <http://www.sk.rs/2010/04/skpd10.html> (14.11.2012.)

ski faktori, stalno fokusiranje na promene na ekranu dovodi do zamaranja oka sto uzrokuje kratkovidost, tj. CVS – computer vision syndrome; deformitet kičme zbog neadekvatnog sedenja, upala tetiva ručnog zgloba, zbog brojnog ponavljanja pokreta rukom prilikom igranja igrice i na kraju, psihička zavisnost zbog konzumiranja agresivnih igrice koje uzrokuju pojačano lučenje dopamina koji utiče na prefrontalni korteks i na taj način se stvara jedna vrsta zavisnosti. Nedovoljno spavanje, deprivacija sna, takođe može poremetiti neurološki, hormonalni i imunološki status deteta.

Mogući negativni efekti nikako nisu razlog za ignorisanje novih tehnologija i zaustavljanje mladih generacija u evolutivnom razvoju njihovih mozgova. Otkrivanje ovih negativnih efekata, značajno je utoliko što pomaže da se utvrde pravila korišćenja kompjutera. Kao što se može govoriti o povećanju bezbednosti dece od različitih vrsta zloupotrebe prilikom surfovanja na Internetu, tako se može govoriti i o pravilnom sedenju prilikom korišćenja računara, o nužnosti pravljenja pauza zbog vida i pravilnog držanja i o vremenskom ograničenju korišćenja kompjutera na oko jedan sat dnevno, kako bi se ostavilo prostora za fizičke aktivnosti, pisanje, crtanje, ples, glumu, druženje, jer rad na kompjuteru mora da bude smislen i kvalitetan i ne treba da bude zamena za druge aktivnosti, već dodatna aktivnost.

Literatura

- Bezdanov Gostimir, S. (1994). *Za(u)vođenje medija*. Beograd: Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Bezdanov Gostimir, S. (2005). *Obrazovni kontekst medija*. Informatika, obrazovna tehnologija i novi mediji u obrazovanju 2.
- Jevtić, B. (2011). *Vaspitanje za humane odnose, problemi i perspektive*. Zbornik radova. Niš: Filozofski fakultet.
- Lemiš, D. (2008). *Deca i televizija*. Beograd: Clio.
- Moyer-Gusé, E., Riddle, K. (2009). *The Media's Impact on Children: A Handbook for Parents, Educators and Policymakers*,
- Negropont, N. (1998). *Biti digitalan*., prev. Dušan Inđić. Beograd: Clio.
- Pantović, V., Dinić, S., Starčević, D. (2002). *Savremeno poslovanje i Internet tehnologije*. Beograd: Energoprojekt – InGraf.
- Poter, Dž. (2011). *Medijska pismenost*. Beograd: Clio.
- Ruk, R. (2011). *Evropski mediji u digitalnom dobu*. Beograd: Clio.
- Smol, G., Vorgan, G. (2008). *Internet mozak*, prev. Marija Harmat. Novi Sad: Psihopolis institut.
- Vlahović M. B. (2001). *Putevi inovacija u obrazovanju*. Beograd: Stručna knjiga.
- Tapavički Duronjić, T. (2008). *Kompjuterska kultura i moderni mediji*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- B92. *Društvene mreže za decu*. (2010). Dostupno na: http://www.b92.net/tehnopolis/internet.php?nav_id=464979&fs=1 [09.08.2012]

- Bubanja, B. (2010). OnK-Line, *Svet kompjutera*. Dostupno na: <http://www.sk.rs/2010/04/skpd10.html> [07.11.2012.]
- Gejts, B. (2008). *Obrazovanje za 21. vek*. Microsoft. Govor Bila Gejtsa na Evropskom forumu lidera vlada, u svojstvu predsednika korporacije Microsoft, u Berlinu. Dostupno na: <http://www.microsoft.com/serbia/obrazovanje/pil/default.aspx> [09.11.2012]
- Hinić, D. (2004). *Internet i tradicionalni mediji*. Centar za proučavanje informacionih tehnologija Beogradske otvorene škole Elektronski časopis „e-volucija“. Cepit. Dostupno na: <http://www.bos.rs/cepit/evolucija/html/7/novimediji.htm> [05.05.2012.]
- Milošević, M., Petrović, T., Bjelić, I. The impact of the EU (AVMS) Directive on Freedom of Speech in the Post-Communist Democracies of Central and South Eastern Europe, Report for Serbia. *Novi mediji – novi izazovi*. Dostupno na: <http://www.mc.rs/novi-mediji---novi-izazovi.1162.html>[05.11.2012]
- Ministarstvo za telekomunikacije i informaciono društvo. (2009). *Klikni bezbedno*. Dostupno na: <http://www.kliknibezbedno.rs/latin/roditelji.html>[09.11.2012]
- Ministarstvo za telekomunikacije i informaciono društvo. (2009). *Surfuj sigurno*. Bezbednost dece na Internetu. Dostupno na: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/rs> [09.11.2012]
- RATEL, Republička agencija za elektronske telekomunikacije Srbije. (2011). *Pregled tržišta telekomunikacija u Republici Srbiji u 2011. godini*. Dostupno na: www.ratel.rs [01.11.2012]
- Stevanović, J. (2012). *Digitalna nepismenost zvoni na uzbunu*. Politika. Online. Dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/spektar/Digitalni-svet/Digitalna-nepismenost-zvoni-na-uzbunu.lt.html> [18.09.2012]
- Spasojević, V. C. (2012). *Sajber klincima sajber roditelji*. Večernje novosti, onlajn. Dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.290.html:371134-Sajber-klincima-sajber-roditelji> [17.11.2012]
- Tomić, Z. (2007). *Digitalno društveno*. E-volucija. CePIT. Dostupno na: http://www.bos.rs/cepit/evolucija/html/16/digitalno_drustveno.htm [04.11.2012]
- Tanjug. (2011). *Internet ipak ne kvari decu*. Dostupno na: <http://www.tanjug.rs/> [02.11.2012]
- Valić Nedeljković, D. (2012). O medijima, NVO i digitalnim urođenimcima. *Uloga medija i njihovih posmatrača u modernom društvu*. Dostupno na: <http://www.prekoramena.com/t.item.465/mediji-nvo-digitalni-urodjenici.html>[28.05.2012]
- Verat Net, Telecommunications company. *Zaštita i edukacija dece na internetu*. Dostupno na: <http://www.verat.net/sr/novosti/2010-08-02/zastita-i-edukacija-dece-na-internetu/> [27.10.2012]

Ivana Markov Čikić

CHILDREN AND MEDIA CONTENTS OF NEW TECHNOLOGIES

Summary: Although we are proud of our young generations for being capable of mastering the world of new technologies, this in itself does not mean that they are capable of reading media contents.

In Serbia today, we are witnessing information technologies simulating and substituting social reality. It is becoming elusive, despite the increase of reality images mirroring on television and on the Internet. The problem of our society is that many people, particularly children, are not aware of that illusion and simulation.

With the technologies and new culture forms, modern societies slowly abandon certain modern forms of life. Internet surfing, connecting to social networks and playing video games is a novelty in human lives and a new experience of the virtual world that the previous generations could not have imagined. It is very exciting that the children are capable of taking part in consuming and creating contents by means of new technologies, however, it has to be followed by critical consideration of what they are doing.

Professional public from the domain of media, information technologies and pedagogy, together with parents and other stakeholders, slowly reveal the awareness of this problem. The postmodern society will have to intensively search for the frame which would simultaneously harmonise the development of speed of information stream – from megabytes, via gigabytes, to several hundreds of terabytes, with the quality of content of this lot of information and media literacy in children, who are supposed to consume it.

Key words: new technologies, Internet, social networks, mass media, children, postmodern society